

KIRKEGÅRDEN

Oktober 2023

43. årgang

5

Funktionelt og
inspirerende inventar
til kirkegården

NYHED
Bikab Modus
120 el. 140 L kapacitet
Modulérbar

LANDSKAB
PARK & BYRUM

TLF: 7023 2999
WWW.G9.DK

INDHOLD

s. 04	Kirkegårde - En overset skat af kultur og natur
s. 08	Generalforsamling gjorde status
s. 10	Green Solution House – prisvindende hotel viser vejen
s. 12	Opgavestyret driftsform viste sig at være en god ide
s. 13	Grøn omstilling på folkekirkens kirkegård
s. 14	De bornholmske granitter er nogle af klodens ældste
s. 16	Oplevede sprængning: På besøg i et stenbrud
s. 18	Brugsret til gravsteder: En indviklet affære
s. 20	Rundtur på Bornholm fortalt i billeder
s. 22	Bæredygtighedspolitik i granitgravminder og genbrugsgravsten
s. 26	Podcast: Kirkegården et åndehul for alle
s. 28	Dygtig gartner med motorsav opfyldte ønsker om flere bænke
s. 30	Personlige gravsteder skaber åndehuller
s. 34	Oplægsholder stiller skarpt på økonomien
s. 35	SMIL – I morgen bliver det værre
s. 36	Gravsteds kapitler og deres udvikling
s. 37	Kirkegårdenes økonomi truet på flere fronter
s. 38	”Have og Landskab 2023” satte spot på Fremtidens grønne kirkegård
s. 40	Kirkegårdslederen i Glostrup takker af
s. 42	Kalender

FORSIDE

Nylars Kirke, Bornholm. Netop på Bornholm blev årets årskursus afholdt. (Foto: Jan Simmen)

Redaktør:

Jan Simmen
Mail: redaktion@danskekirkegaarde.dk
Tlf. 22 13 07 14

Redaktion:

Anders Beck Larsen
Nyborg Kirkegårde
E-mail: anders@nyborg-kirkegaarde.dk

Annee Katrine Bonde
Sønderholm Kirkegård
Mail: graveren@soenderholm-frejlev.dk

Hanne Ertbølle Gerken
Ribe Kirkegårde
Mail: hg@ribekirkegaard.dk

Lene Halkjær Jensen
Helsingør Kirkegård
Mail: lene.bladet@mail.dk

Mikkel Dalsby
Gladsaxe Kirkegård
Mail: kgd@dalsby.dk

Annoncesalg

Tommy Nilsson, Hvidovre Kirkegårde
Mail: tn@fkih.dk
Tlf. 23 45 35 56

Sekretariat:

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
Springbakken 1
9230 Svenstrup J.
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk
Tlf: 60 53 59 00

Layout og tryk:

Jello ApS
Tlf. 3145 0050
E-mail: da@jello.dk

Redaktionelt stof og annoncer til 'KIRKEGÅRDEN' nr. 6, 2023 sendes til redaktion@danskekirkegaarde.dk senest d. 20. november 2023. Artiklernes indhold er ikke nødvendigvis et udtryk for Redaktionens, FDK's eller DKL's holdning.

KIRKEGÅRDE - EN OVERSET SKAT AF KULTUR OG NATUR

Tekst og billeder: Fanny Møller

Der er mange måder at skabe Mere Liv På Kirkegården, her er det et træ med en skade der er taget ned, men stablet så det skaber nye levesteder

“Jeg glæder mig til at forsætte mit arbejde med de danske kirkegårde”, siger Fanny Møller.

Kirkegårdene er mere end blot et hvilested for de døde. De er et levende bevis på vores historie, kultur og natur. Lad os fortsætte med at værdsætte og værne om disse skatte, så kommende generationer også kan nyde godt af kirkegårdene og deres unikke atmosfære. Kirkegårdene udgør en vigtig del af vores kulturarv og fortæller historier om vores samfund og menneskelige forbindelser, som ikke ses andre steder i vores samfund.

Personligt er jeg en af dem, der elsker kirkegårdene og alt det, de repræsenterer. Deres helt specielle stemning og den rige kultur, de bærer, har altid tiltrukket mig. Selvom kirkegårdene er en integreret del af folkekirken, er de ofte overset og undervurderet.

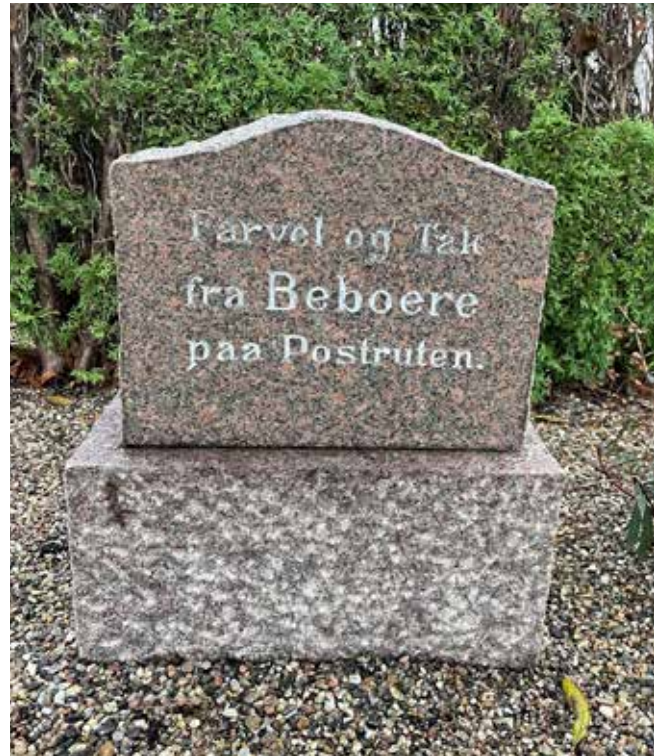
Jeg stopper i Fyns stift - men ikke som konsulent

I mine fire år som kirkegårdsconsulent i Fyns stift har jeg været med til at øge opmærksomheden om biodiversitet og den grønne omstilling på kirkegårdene. Jeg har arbejdet på at skabe levesteder for dyr og insekter, plantet flere træer og fremmet bæredygtig drift, sammen med dygtige gravere og kirkegårdsledere. Det glæder mig at se, hvordan denne bevægelse spreder sig ud i hele landet. Kirkegårdene har et stort potentiale til at være små økosystemer i sig selv og vigtige bidragydere til vores fælles natur.

Det bedste ved mit job som kirkegårdsconsulent har været at møde så mange dejlige mennesker og kunne dele min passion for kirkegården og dens bevarelse. Mange har en

Rette træ- Rette sted. Her ses et lille træ der ikke trives så godt. Det står tæt på bygningen og vil i løbet af få år blive et problem. Det er altid træet der taber kampen om pladsen

“Selv uden yderligere forklaring, siger denne enkle sten så meget. Selv sten kan tale direkte til en på kirkegården, jeg ville ønske jeg kendte historien bag denne”, fastslår Fanny Møller.

Ofte er menighedsrådene bange for at biodiversitetstiltag bliver rodet og grimt- men sådan behøver det slet ikke at være

Vand er meget vigtigt, også for dyrene. Her et fint eksempel på hvordan der med enkle midler er skabt tilgængeligt vand.

Kirkegårdskultur er mange ting. Vi glemmer let at det vi ser, kun er et øjebliksbillede. Billedet er fra Portugal, men engang så vores kirkegårde også meget anderledes ud end det vi ser i dag.

Ofte bliver det glemt at træerne fylder næsten lige så meget under jorden som over. Hvis rødderne ikke trives, trives træet heller ikke.

personlig forbindelse til kirkegårdene og har deres egne historier at fortælle. Det har været en fornøjelse at lytte til disse fortællinger og samtidig bidrage til at bevare og videreudvikle kirkegårdene, som en vigtig del af vores samfund.

Ikke forandring, for forandringens skyld

Kirkegårdenes værdi rækker ud over blot det naturlige aspekt. De er også et spejl af vores kulturelle og historiske identitet. Gennem århundreder har kirkegårdene været vidner til forskellige gravskikke, arkitektoniske stilarter og symboler. De smukke gravsteder, de flotte mindesmærker og de historiske monumenter, minder os om vores forfædres liv og bidrag til vores samfund. Det er en del af vores fælles arv, som vi bør værne om. Alt for let slettes fortidens spor og mønstre. Vi skal forny kirkegårdene, men det betyder ikke at fortiden ikke har en værdi.

Mange landsbykirkegårde har mistet deres tidligere charme, er blevet øde og mindre hyggelige. Det er på høje tid, at vi handler og ser på, hvordan vi kan genopfinde og forny vores kirkegårde, så de fortsat kan være betydningsfulde og reflektere den kultur og det landskab, de er en del af. I byerne har kirkegårdene mere karakter af bypark, og hvordan dette skal balanceres med kirkegårdens centrale formål, er en udfordring, kun få er villige til at tage på sig.

Fremtidens kirkegårde

Jeg fortsætter som selvstændig konsulent i hele landet. Og gør det jeg er bedst til, nemlig helhedsplanlægning, risikovurdering, beskyttelse af træer, foredrag og biodiversitetsrådgivning. Mit mål er at skabe unikke kirkegårdsplaner for hvert enkelt sted, gennem grundige analyser og samarbejde med menighedsråd og gravere. Det er vigtigt for mig at få alle til at se det unikke i netop den kirkegård de har, og at det fortsætter med at spejle sig i den kirkegård de får.

Det er svært at spå om fremtiden

En vigtig del af fremtidens kirkegårde er integrationen af flere træer. Træer giver jordforbindelse på mere end én måde - især på kirkegården. Med de tiltagende klimaforandringer, vil træer også hjælpe os med at balancere kirkegårdens økosystem. De kan absorbere overskydende vand om foråret, give skygge og afkøling i de varme somre samt tilføre karakter og mødesteder på kirkegårdene. Derudover er træer nøglen til øget biodiversitet, da de tiltrækker mange arter af svampe, mosser, fugle, insekter og andet dyreliv.

Det er vigtigt at huske, at fremtidens kirkegårde ikke kun er steder for sorg og minder. Gennem en omhyggelig planlægning og integration af træer og biodiversitet kan vi skabe kirkegårde, der er levende og betydningsfulde for både nutiden og fremtiden. Lad os arbejde sammen for at gentænke vores kirkegårde og sikre, at de forbliver en værdifuld del af vores kulturarv. ■

Elektrisk motorbør - Easy Go
Se video på DK-TEC.dk
Varenr. MATDRMD

fra **16.000,-**
12.800,- (ex. moms)

1-rækket traktorrive til trepunktsophæng
2 meter bred
Varenr. DEKRAKE200

1.875,-
1.500,- (ex. moms)

Mobilt jordbør - bør som tilvalg fra 12-30cm bredde
Inkl et valgfrit bør
Varenr. JOATVAUGER

15.750,-
12.700,- (ex. moms)

- Stort udvalg af professionelle redskaber
- Mere end 30 års erfaring
- Dag-til-dag levering
- Specialløsning? - Kontakt os
- Mail: info@dk-tec.dk
- Tlf: 66 12 82 22

DK-TEC

www.dk-tec.dk

**Alle CAST
læsemaskiner leveres
med teleskoparm**

**100% elektrisk
læsemaskine**

Mansvredygtig

**SØNDERUP
MASKINHANDEL A/S**

**Elektrisk drevet varmt
vands anlæg
til ukrudtsbekæmpelse
uden pesticider.**

**Elektrisk
Skråningsklipper**

**Beskadiger ikke
hækplanterne**

VI KØRER I HELE LANDET, RING FOR DEMO

Tlf: 98 65 32 55 - mail@fdbk.dk

www.sønderupmaskinhandel.dk

ÅRSKURSUS OG ÅRSMØDE PÅ BORNHOLM

GENERALFORSAMLINGEN GJORDE STATUS PÅ ÅRET

Tekst og foto: Jan Simmen, redaktionen

Slut med tjenestemandslignende ansættelser, en energikrise udløst af Ukraine-krisen og besparelser. Selv om energipriserne i 2023 indtil videre igen er på et mere normalt niveau, så er det nu alligevel en god ide at spare på energien. Det var noget af det formanden kom ind på, da hun holdt sin tale.

Mens Hotel GSH Rønne lagde rammerne til årets "Årskursus", så sørgede FDK for nogle begivenhedsrige dage spækket med indhold for deltagerne. Traditionen tro så blev der også afholdt Generalforsamling, hvor formand Rikke Nørulf aflagde sin beretning. Hun genopstillede ikke, og Christian Høybye Hougaard overtog formandskabet uden de store dikkedarer.

Inden den nybagte formand kunne overtage den ansvarsfulde stafet, udnyttede den afdgående formand lejligheden til at sige tak. Hun sagde blandt andet:

- Der skal lyde en stor tak til alle de faglige organisationer som FDK samarbejder med, ansatte i Kirkeministeriet og CO10's sekretariat for det gode samarbejde i året. En stor tak til bladredaktionen for deres arbejde og for hele tiden at finde nye og nyttige artikler til bladet "Kirkegården". Der skal også lyde en meget stor tak til bestyrelsen, som yder en stor indsats og som medvirker til et rigtig godt samarbejde.

Men talen bød på meget mere end taksigelser. Tiden var inde til at gøre status på året der var gået. Rikke Nørulf

fortalte om de mange arrangementer der var blevet afholdt igennem året. Fra lederkurser, over studieture til Hamborg, til kirkegårdskonferencen i Nyborg.

Den nu tidligere formand berettede også om FDK's arbejde generelt. Fx er DFK involveret i Statens Kompetencefond, arbejder sammen med Foreningen for Kirkegårdskultur for at holde fokus på formidlingen af kirkegårdenes historiske og kulturelle værdier.

Slut med tjenestemandsvilkår

Rikke Nørulf, som til dagligt er kirkegårdsleder i Silkeborg, kom naturligvis også ind på de nu ændrede ansættelsesvilkår. Hun sagde blandt andet:

- 2022 blev året hvor ansættelse på tjenestemandsvilkår blev historie. D. 22. juni 2022 meddelte Kirkeministeriet CO10 og FDK at der med virkning fra 1. december 2022 ikke længere kunne nyansættes tjenestemænd i vores stillinger.
- Dog kan allerede tjenestemandsansatte bevare deres status også ved stillingsskifte. Er du ansat efter 1. december 2022, vil du indtil videre være omfattet af Cirkulære om ansættelse på tjenestemandslignede vilkår.

Netop det, at tjenestemandsvilkår nu bliver afskaffet, samtidig med at mange kirkegårde oplever problemer med at rekruttere ansatte, blev af mange deltagere flittigt diskuteret i pauserne. Det samme gjaldt løn og arbejdsforhold. Diskussionerne afslørede da også, at ikke alle havde arbejdsforhold der er helt i top.

Kolleger i knibe

Formanden kunne i sin beretning da også fortælle om, at FDK også i år har været "ude i felten" og hjælpe kollegaer, som er kommet i knibe på deres arbejdspladser.

- Personalesager er meget tidskrævende, og bestyrelsen arbejder altid på at løse alle sager tilfredsstillende for de involverede parter, lød det fra den afgående formand.

Hun fortsatte sin tale med at tale om sammenhæng mellem ansvar, kompetencer og løn. Rådet her lød på at kontakte FDK inden man siger ja til flere arbejdsopgaver. Det vil nemlig ifølge formanden sjældent medføre en lønstigning at påtage sig et større arbejdsområde. Rikke Nørulf fortsatte derefter med en klar opfordring:

- Igen i år kan vi kun appellere til at man sætter sig godt ind i sit ansvarsområde og lærer at orientere både sine politikere og medarbejdere på bedst tænkelig måde, så der ikke opstår unødvendige konflikter. Gør brug af FDK's lederkurser og deltag i relevant efteruddannelse. Find en lokal ERFA gruppe, mød op og tal med dine

kollegaer så du kan blive klædt godt på. Også her på årsmødet er der gode muligheder for at tale med kolleger og dele viden.

Netop dele viden, erfaringer og danne netværk var der gode muligheder for på dette års store møde. Også i år, fristes man til at sige. ■

K&S Tree Care ApS
Certificeret træpleje

Kim Poulsen
Mobil 40 32 11 90

Lunikvej 9
2670 Greve
Tlf. 43 45 11 90

ks-treecare.dk

MINITRAKTORGÅRDEN NÆSTVED & KØGE

CRAMER 82V / 16KWH PRO ZERO-TURN 132 CM
El Zero-Turn slår op til 4 hektar græs på en opladning
KUN KR. **151.996,-** **NYHED!**

EGHOLM PARK RANGER 2150
Incl. multiklipper og armlæn
Normalpris kr. 250.290,-

EVERUN EL 500 MINI LÆSSER
FRA KR. **79.995,-**

EUROTRAC W11 EL MINILÆSSER
KR. **230.000,-**

SUNWARD SWE 08B Open
FRA KR. **115.000,-**

SUNWARD SWE 17F MINIGRAVER
FRA KR. **149.000,-**

STIHL EGHOLM melex HONDA PELENC Husqvarna FERRARI

Sælgere: Jesper - Tlf. 27 29 37 30 · Hans Jørgen
Tlf. 30 70 16 60 · Niels - Tlf. 40 51 37 37

MINITRAKTORGÅRDEN NÆSTVED
Vridsløsevej 1 - Tlf. 55 72 53 76
support@minitraktorgaarden.dk

MINITRAKTORGÅRDEN KØGE
Unionsvej 10 - Tlf. 55 99 37 37
butik@55993737.dk

www.minitraktorgaarden.dk

Alle priser er excl. moms. Der tages forbehold for prisstigninger.

ÅRSKURSUS OG ÅRSMØDE PÅ BORNHOLM GREEN SOLUTION HOUSE – PRISVINDENDE HOTEL VISER VEJEN

Tekst og foto: Lene Halkjær Jensen, Helsingør Kirkegård, og medlem af redaktionen

Ca. 25% af Bornholms strømforsyning kommer via et søkabel til Sverige. Hvis det rives over, hvilket oftest sker i juledagene, skal der fyres ekstra i kedlerne på Bornholms Kraftvarmeværk. Jf. Klaus Vesløv bliver der så brændt både "bildæk, barnevogne og gamle lavendler" for at sikre julehyggen.

Hotel GSH, Green Solution House, der dannede rammen om FDK's årskursus '23, har vundet flere internationale priser for bæredygtighed i byggeri og drift.

Bornholms 2. største indtægtskilde er turisme, der er ujævnt fordelt over året. Konferencer afholdes typisk forår og efterår og er med til at udvide sæsonen. Det handler derfor om at skabe en god fortælling, der får kunderne til at tage den lille omvej til Bornholm. Direktør Trine Richter fortalte en spændende historie om et efterhånden lidt træt hotel, der nu er udvidet og omdannet til et moderne konferencehotel.

Energiske Bornholm

Energimæssigt er Bornholm ret isoleret og forbruget derfor let at måle. Det har betydet at Bornholm har kunnet tiltrække flere forskellige investorer, der er afprøver nye teknologier indenfor vedvarende energi.

Klaus Vesløv fra Bornholms Energi og Forsyning gav et yderst interessant indblik i de mange forskellige projekters visioner og muligheder, som fx den projekterede havvindmøllepark syd for Rønne, der vil komme til at producere strøm til 3,8 millioner husstandes forbrug. Det er 'lidt' mere end Bornholm kan bruge; den overskydende strøm kan måske udnyttes til at spalte oprenset spildevand til brint og ilt. ■

Ny arbejdsmiljørepræsentant?

Kom godt i gang med Folkekirkens Arbejdsmiljøuddannelse

Glade medarbejdere leverer et bedre stykke arbejde. Og du er valgt til at være med til at sikre, at arbejdsmiljøet er godt i din kirke.

Men hvordan griber man den opgave an? Det kan du lære på Folkekirkens Arbejdsmiljøuddannelse.

Du får:

- Overblik over arbejdsmiljøopgaverne.
- Viden, metoder og konkrete værktøjer, der sætter arbejdet i system.
- En erfaren underviser med stor indsigt i folkekirkens særlige udfordringer.
- Mulighed for at udveksle erfaringer med dine medkursister, som er menighedsråds-medlemmer, præster og medarbejdere i folkekirken.

Kommende kurser:

4.-6. september, Greve | 13.-15. november, Vejle

Find info om yderligere datoer og steder, og tilmeld dig på menighedsraad.dk/kurser.

Landsforeningen udbyder uddannelsen på vegne af Folkekirkens Arbejdsmiljøråd.

LANDSFORENINGEN
AF MENIGHEDSRÅD

MILJØHUSETS ARBEJDSMILJØSTYRING MAS For FOLKEKIRKER

Med **MAS** kommer der styr på alle arbejdsmiljødokumenter, der ligger på en APP hvor der kan logges ind på alle typer PC, MAC, mobiltelefoner tablets m.v.

Miljøhuset opsætter og vedligeholder MAS

Slip for besværet med at holde mapper opdateret. Alt papir og mapper er overflødigt

**Alle dokumenter ligger i MAS som i har brug for og
ALLE ANSATTE OG LEDELSE KAN FÅ DE MAPPER OG FILER I ØNSKER OP I MAS
OG I KAN LOGGE JER IND EFTER BEHOV**

MAS har en række standardfiler og
sognet kan få egne filer med i **MAS**
fx apv, kemiapv, særlige instruktioner, referater
ergonomiøvelser, kontaktinfo til amo, osv

(Sogne der i forvejen er kunde er med i **MAS**)

PRØV EN DEMOLOGIN OG SE HVAD DER ER I APPEN OG SE DE LAVE PRISER

SE MERE PÅ www.folkekirkensarbejdsmiljo.dk

Skriv til: info@miljøhuset og opgiv
navn

email og telefonnummer

Kontakt Miljøhuset for yderligere oplysninger
Sjælland og Fyn 21275092
Jylland og Fyn 61301327

ÅRSKURSUS OG ÅRSMØDE PÅ BORNHOLM

OPGAVESTYRET DRIFTSFORM VISTE SIG AT VÆRE EN GOD IDE

Tekst: Christian Høybye Hougaard, Gjellerup Kirkegård og formand af FDK's bestyrelse mm. Foto: Jan Simmen, redaktionen

Måden at fordele arbejdsopgaverne på, er forskelligt fra kirkegård til kirkegård. Mens de på mindre kirkegårde, som Føns kirkegård på billedet, gør det på én måde, så kan det godt se helt anderledes ud på et af de større kirkegårde med mange ansatte.

Årskursus på Bornholm bød på mange guldgruber, deriblandt et oplæg af kirkegårdsleder John W. Hinze om hvordan Brønderslev kirkegård har ændret driftsformen og løst flere... ja, problemer er nok for store ord, men så udfordringer.

I Brønderslev var arbejdsfordelingen været tilrettelagt i egne områder, hvor to og to arbejdede sammen. Der var en oplevelse af at der var udfordringer med denne model. For at finde en ny og anden model blev medarbejderne inddraget i hvordan opgaverne kunne løses på en ny måde.

Grundlæggende er der 3 driftsmodeller og flere forskellige kombinationer af disse:

- Områdestyret drift: 1 eller flere medarbejdere har ansvaret for et givet areal på kirkegården.
- Funktionsopdelt drift: Medarbejderen har ansvaret for forskellige opgaver på tværs af hele kirkegården.

- Opgavestyret drift: Medarbejderne udfører en opgaven, når denne er færdig, tager de en ny opgave.

Den nye driftsmodel (opgavestyret drift) blev elektronisk, hvor alle opgaverne lægges ind, hvorfra de kan vises i prioriteret rækkefølge. Med et par klik kan alle melde ind på opgaverne. Opgaverne kan ændres i rækkefølge alt efter behov. Så det er, som leder, let at omprioritere.

Kirkegården er opdelt i delområder, hvor der er 3 tovholdere på følgeopgaverne (anlægninger, opretninger m.m). Der ingen faste hold, samarbejdet veksler konstant. 2 medarbejdere arbejder sammen om renholdelse + følgeopgaver af et delområde. Når de er færdige går de videre til næste opgaver. Der skiftes imellem hvem der arbejder sammen. Det har været til stor gavn for samarbejdsklimaet.

Der skal også være plads til 15% sund fornuft. Driftsplanen følges op med stående tavlemøder hvert 14 dag. ■

ÅRSKURSUS OG ÅRSMØDE PÅ BORNHOLM

GRØN OMSTILLING PÅ FOLKEKIRKENS KIRKEGÅRDE

Tekst: Lene Halkjær Jensen, Helsingør Kirkegård, og medlem af redaktionen

Carsten Vejborg fra Energitjenesten havde mange facts om klimabelastning: Fx belaster én, langstilket rød rose, der er produceret i Afrika, miljøet med 1 kg. CO₂. Hvis den samme rose produceres i Holland, er klimabelastningen 5 kg. CO₂.

Kirkegårdens andel af folkekirkens CO₂-udledning udgør 20 – 25%. De største 'klimasyndere' er maskiner og gasbrænding.

Det kan være vanskeligt at beregne den faktiske CO₂-udledning fra kirkegårdsdriften, da den baseres på regnskabstal, som fx det beløb, der bruges på indkøb af udplantningsplanter. Der tages ikke højde for hvordan udplantningsplanterne er produceret.

Carsten Vejborg fra Energitjenesten pegede på flere områder, hvor der med lidt omtanke kan spares i miljøregnskab. Fx er det bedre for miljøet at bruge perlesten fra en grusgrav, frem for sø-perlesten eller granitskærver. Brugen

af sphagnum bør reduceres mest muligt og fx erstattes med flis af gran. Bruger man afgrænsning mod bede eller græs, bør kanter af corten stål foretrækkes frem for granitkanter.

Mængden af bortkørt, grønt affald kan fx reduceres ved at lave kompost, kvashegn, insekthoteller eller faunabunker. Ved nye anlæg kan der tænkes grønt på mange områder, ved at være bevidst om plante- og materialevalg, plejebenhov osv.

Kirkegårdene kan bidrage til den grønne omstilling på mange måder – og det er vigtigt at fortælle om hvad vi gør og hvorfor vi gør det. På den måde kan kirkegården være et udstillingsvindue for den grønne omstilling ■

ÅRSKURSUS OG ÅRSMØDE PÅ BORNHOLM

DE BORNHOLMSKE GRANITTER ER NOGLE AF KLODENS ÆLDSTE

Af: Annee Katrine Bonde, Sønderholm og Frejlev Kirkegårde, og medlem af redaktionen. Foto: Jan Simmen, redaktionen

Siden tidernes morgen har sten og især granit sten været brugt til alt fra byggematerialer til afgrænsning af jorde. Skelvolden på billedet er en del af oltidsmarkerne.

Steen Jensen, som tidligere har været selvstændig stenhugger i en lang årrække og senere konsulent for Danske Stenhuggerier, gav en underholdende og informativ gennemgang af de bornholmske granitter på Årskursus på Bornholm. Granitterne er nogle af klodens ældste og er blevet til for millioner af år siden.

På Bornholm er der 4 aktive granitbrud tilbage. Her

brydes fire forskellige granitsorter med hver deres karakteristika.

På det nordlige Bornholm brydes Moseløkke, som er en rødlig granit med mørkere punkter. Den anvendes ofte til større billedhuggerarbejder og har traditionelt været brugt til brolægning og trappesten.

Lige udenfor Rønne ligger Klippeløkken, hvor der brydes Blå Rønne. Den er meget hård og øens ældste type granit, ifølge Steen Jensen er det den bedste granit nord for Alperne. Den kan antage meget forskellige farver, alt efter med hvilken teknik den bearbejdes. Dette er grunden til, at man kan lave inskriptioner i Blå Rønne, som er så mørke, at bogstaverne ikke behøver opmaling, og dermed er sådan en gravsten vedligeholdelsesfri.

I Paradisbakkerne på det østlige Bornholm brydes Paradis. Den er en grå sten, en såkaldt gnejs, med striber. Ja, nærmest bølger i forskellige nuancer af sort, hvidt og gråt.

Ikke langt derfra brydes granitten Helletsbakke. Det er i øvrigt den bornholmske dialekts forvanskning af ordet Helvedesbakke. Det er en nærmest prikket granit i sorte, grå og røde nuancer, som har et meget levende udtryk.

For nogle hundrede år siden var der masser af stenbrud på Bornholm, for de fleste gårde havde deres eget stenbrud, som supplerede gårdens øvrige indtægter. Omkring

år 1700 begyndte der at blive stor efterspørgsel på granit til byggeopgaver i byer over hele Danmark.

Der er rigtig mange fine eksempler på granit anvendt som byggemateriale i København, som ifølge oplægsholderen, nok er verdens fineste granitby. Danmark har nemlig et surt klima, og derfor er det kun granit, der i længden kan holde til vores klima.

Eftersom stenhuggeri er tungt arbejde, var stenhuggerierne dengang koncentreret på Bornholm, hvor stenbrudene lå. Men omkring år 1900 da den øgede mekanisering satte ind, begyndte en udflytning af stenhuggerier fra øen til det øvrige Danmark. Det var også i denne periode, at granitgravsten blev almindelige. Inden da havde den slags været forbeholdt velhavende mennesker.

I dag er Danmark det eneste land i Norden, der uddanner stenhuggere – lidt paradoksalt, når man tænker på hvor meget granit, der findes i vores nabolande mod nord. Steen Jensen sluttede sit oplæg med et slideshow, der viste forskellige værker, han har lavet gennem årene. ■

Digitalt Kirkegårdskort

OPMÅLING I HELE DANMARK

13	123	127	256	260	264
14	124	128	257	261	265
15	125	129	258	262	266
16	126	130	259	263	267

- Opmåling
- Kort
- Droneflyvning
- Plejeplaner
- Rådgivning
- Afsætning
- Ajourføring
- Nummerering
- 30 års erfaring

Landinspektørcentret A/S
Nygade 46 - 7400 Herning - tlf. 97 12 36 88
herning@lcdk.dk - www.lcdk.dk

Vi er dem med det brede sortiment

- Buske, træer, stedsegrønne samt hække
- Rhododendron og surbundsplanter
- Roser, stauder, græsser og bunddække

Vejenbrød Planteskole A/S

Vejenbrødvej 25 - 2980 Kokkedal - Tlf. 48 28 01 77
www.vp-as.dk - salg@vp-as.dk

Schäffer

2428 SLT

Kompakthed og styrke i skønne-
ste forening!

- KUN 89 cm bred
- KUN 189 cm høj
- MEN løfter 1000 kg på palle
helt til top!

WWW.SCHAEFFER.DK
+45 99 28 29 30
HELMSS

KOMPAKT & STYRKE

LAGERFØRENDE FORHANDLERE

Anker Bjørne, Høstenbo	97421010
Almas Park & Fritid, Aalborg	96330300
A.P. Jørgensen, Ribe	75420977
Paras Maskinhandel	96332222
Glamsbjerg Maskin Center	64721460
Hans Holm Maskinforretning, Tinglev	74644094
Hansens Auto & Maskinservice, Esbjerg	22537211
Hadden Maskiner	70206588
Henrik A. Fog A/S	43966611
Helms TMT-Centret, Herning	99282930
Helms TMT-Centret, Aarhus	86109108
Helms TMT-Centret, Ringsted	57811100
Maskincenter Roskilde	46367202
Midtdjur Traktørlager A/S, Nørretofte	86398480
O. Søndergaard & Sønner, Otterup	64631102
Sivertsen A/S, Roskilde	4675 5522
Sivertsen A/S, Bornholm	56947450
Veggerslev Landbrug & Maskinservice ApS	24600050

Schäffer CONSTRUCTION

DIN KOMPROMISLØSE HJÆLPER
NÅR ARBEJDET BLIVER RIGTIG TUNGT!

ÅRSKURSUS OG ÅRSMØDE PÅ BORNHOLM

OPLEVEDE SPRÆNGNING: PÅ BESØG I ET STENBRUD

Af: Mikkel Dalsby, Gladsaxe Kirkegård, og medlem af redaktionen

Foto: Lene Halkjær Jensen, Helsingør Kirkegård, og medlem af redaktionen

Støvet hænger i luften efter sprængning i Klippeløkken granitbrud til ære for gæsterne.

På Årskursets udflugt førte den indholdsrige vej også forbi et stenbrud. Her fik de besøgende både drøn og syn for sagen.

Der er 4 tilbageværende stenbrud på Bornholm som stadig er aktive.

Med den hastighed der udvindes i dag er det ikke som sådan en knap ressource med dansk granit, og selvom stenbruddet ser dybt ud, er et af de andre 40 m dybere, og det kunne det stenbrud vi besøgte også sagtens blive. Desuden kan der inden for tilladelsen udvindes granit ca 40 m længere ind i siden på den ene langside.

Også i granitudvindeingen sker der forandringer og forbedringer, og de er begyndt at skære granitten ud med wire, for at undgå at revner bliver større, som det ofte sker ved sprængning med krudt.

Krudt bruges dog stadig i stor stil hvilket vi også fik oplevet, heldigvis på behørig afstand.

Der udvindes mange forskellige produkter af granitten, og de havde mange forskellige redskaber. En rundsav med en diameter på 1,5 m og en wire-skærer som også kan skære meget store blokke ud. Der var også en del mindre rundsave, som næsten alle er automatiserede så de programmeres til at skære ud med bestemte dimensioner, og så nogenlunde klarer arbejdet selv.

Der var store bunker af chaussesten som selvfølgelig også er et meget brugt produkt fra de Bornholmske stenbrud.

Zurface skiller ikke selv chaussesten, men få ret eksternt firma til at klippe store mængder når de har samlet materiale sammen til det.

De store blokke er kvalitetssikret og fri for revner og ligger og venter på at blive taget ind til skæremaskinerne. De er flotte i sig selv som de ligger med delvist naturlige flader, og flader man kan se er bearbejdede, med borer eller skåret.

Granit klippes i mindre stykker efter bestilling eller som standardprodukter i mindre skala.

Alt hvad der udvindes af granit bruges på den ene eller anden måde, men kun omkring 5 % kan anvendes til de fineste forarbejdede produkter som bordursten kantsten osv. ■

PYNTE-GRUS

til gravsteder og gange m.m.

Blålyse/brune søsten (runde) mv.
i str. 4-8 mm og 8-12 mm

Sand/muld 0-3 mm

Leveres i store og små partier

Leveres også i bigbag

Østerild Grusværk

v/Søren Agesen, Bromøllevej 15, 7700 Thisted
Tlf. 23 43 40 11 / grusmand@hotmail.com

Gug Anlæg & Planteskole A/S
Indkildevej 17, Gug
9210 Aalborg SØ.

dan@guganlaeg.dk
www.guganlaeg.dk
98-14-08-58

Vi udfører bla.

- Hækkeplantning
- Hækketrimning
- Kampestensdiger
- Brolægning
- Flisebelægning

ÅRSKURSUS OG ÅRSMØDE PÅ BORNHOLM

BRUGSRET TIL GRAVSTEDER: EN INDVIKLET AFFÆRE

Tekst: Lene Halkjær Jensen, Helsingør Kirkegård, og medlem af redaktionen. Foto: Jan Simmen

Lovgivningen kan godt virke lidt kringlet og indviklet.

Tungen skal holdes lige i munden, når det skal afgøres hvem, der har brugsretten til et gravsted. Katrine Søby Andreasen fra GIAS-centret i Viborg Stift gennemgik nogle af faldgruberne og understregede at man altid er velkommen til at kontakte GIAS-centret, hvis man er i tvivl.

GIAS-centret fungerer efterhånden også som videnscenter for lovgivning på kirkegårdsområdet og har udarbejdet adskillige vejledninger, der kan findes på Folkekirkens Intranet. Under Katrine Søby Andreasens foredrag kom hun ind på flere faldgruber.

Når der fx udsendes hjemfaldsbreve, er det vigtigt at brevet bliver sendt til indehaveren af brugsretten, selv om en anden person betaler regningerne. Når et gravsted nedlægges eller der skal foretages væsentlige ændringer på et

gravsted, skal kirkegårdsforvaltningen sikre sig, at det sker med accept fra alle brugsberettigede.

Dette kan være svært i praksis, og man kan derfor gøre brug af en 'Tro og Love' erklæring, hvor den, der fx ønsker et gravsted nedlagt, på 'Tro og Love' skriver under på at alle brugsberettigede er enige i dette. En skabelon kan findes på Folkekirkens Intranet.

Videregivelse af oplysninger fra kirkegårdssystemet til app'en 'Find gravsted' er jf. reglerne i GDPR ikke tilladt uden de pårørendes samtykke. Der er nogen utilfredshed med denne ændring, da den er til gene for både bedemænd, stenhuggere og kirkegårdsforvaltninger.

Læs mere om centret på
<https://viborgstift.dk/stiftet/gias-center> ■

Rimas Løgstør ApS

Søster Svendstrup Byvej 4

DK 4130 Viby Sjælland

Mail : rimas@rimas.dk

+45 61162284

Rimas Løgstør ApS

Falstervej 2

DK 9670 Løgstør

Mail : rimas@rimas.dk

+45 96660399

ÅRSKURSUS OG ÅRSMØDE PÅ BORNHOLM

RUNDTUR PÅ BORNHOLM

FORTALT I BILLEDER

Tekst og foto: Lene Halkjær Jensen, Helsingør Kirkegård, og medlem af redaktionen

På Årsmødet og Årskurset 2023 blev der afholdt en stribe af gode indslag. Men på anden dagen blev der også plads til en indholdsrig rundtur på klippeøen der havde fagligheden i højsædet. Det siges at billeder siger mere end 1000 ord, så vi lader billeder og billedtekster fortælle deres egne historier.

Næse for granit: Preben har stået for sprængningerne i granit-bruddet de seneste 25 år, og der sker sjældent fejl; klippen sprænges hvor det er planlagt. Det er ikke Preben på billedet...

Wireskæring efterlader en glat granitvæg og mindre affald, dvs. granitstykker, der ikke kan bruges til fliser, bordplader, gravsten osv. Skæring bruges kun hvor granitten er af god kvalitet.

Kremeringsprocenten er høj på Bornholm; ca. 95%. Omkring 20% af de kremerede bliver spredt over havet, hvilket er næsten dobbelt så meget landsgennemsnittet.

Kolumbariet på Rønne Kirkegård.

Krematoriet i Rønne er verdens mindste, med omkring 500 kremeringer pr. år. Den seneste renovering skete i 1994 og krematoriet trænger nu til en udbygning og en udskiftning af ovnen. Hvis det lykkes at få en dispensation, kan Rønne krematorium blive det første i Danmark med en el-ovn.

Diesel- og benzindrevne maskiner er blandt kirkegårdens største klimasyndere. På Rønne kirkegård er der fundet klimavenlige løsninger til den interne transport.

Rønne Kirkegård

ÅRSKURSUS OG ÅRSMØDE PÅ BORNHOLM

BÆREDYGTIGHEDSPOLITIK I GRANIT- GRAVMINDER OG GENBRUGSGRAVSTEN

Af Annee Katrine Bonde, Sønderholm og Frejlev Kirkegårde, og medlem af redaktionen. Foto: Jan Simmen

Genbrug af både sten, ja hele gravsætninger er ikke et nyt fænomen. Siden oldtiden har man "genbrugt" grave eller dele af grave. Dengang tænkte de dog næppe på CO₂ og klimaforandringer...

Bæredygtighed og genbrug er i fokus i disse år. Det har Danske Stenhuggerier taget konsekvensen af: Dels er der kommet mere fokus på, hvordan nye gravminder produceres, og dels er man begyndt at markedsføre genbrugsgravsten. Det har faktisk betydning når det gælder CO₂. Det blev slået fast da Årskursets næstsidste oplæg blev afholdt. Det var HR-chef Michael Rohde-Petersen fra Danske Stenhuggerier der stod for det foredrag.

Hvad angår ny producerede gravminder forholder firmaet sig både til bæredygtigheden i de materialer, der bruges til fremstillingen og til, om den arbejdskraft, der ansat, behandles ordentligt. Der kigges på, hvordan omgangen med råvarerne er, hvilket energiforbrug der er ved fremstillingen, og hvor meget spild der er i produktionen.

Genbrug af gravsten er noget forholdsvis nyt, som sparer CO₂, men til gengæld kræver ekstra mandetimer, og derfor er genbrugsgravsten IKKE billigere, men tværtimod 10 % dyrere end ny producerede sten. Men som Michael Roh-

de-Petersen påpeger: "Øko-mælk er også dyrere!"

At genbrug af gravsten faktisk sparer CO₂ er ikke bare en løs påstand. Et rådgivningsfirma har nemlig lavet en såkaldt livscyklusvurdering, og det kan dokumenteres, at der spares mellem 9 og 27 % CO₂ ved genbrug af gravsten ift. ny producerede, alt efter udformning og forarbejdning af stenen. Jo mere forarbejdning af stenen, jo højere CO₂ forbrug.

I gravstensudstillingen er genbrugsstenene mærkede, så der ikke er tvivl, om det er genbrug eller nye produkter. Hvis kunden ønsker det, kan der sættes et lille embleme i genbrugsbronze på stenen, og der udleveres også et certifikat.

Michael Rohde-Petersen sluttede sit oplæg med en opfordring: Tag stenhuggeren med på råd, når der planlægges nye afdelinger på kirkegårdene, så gravstenene fra starten tænkes ind som en del af det samlede anlæg. Vores kirkegårdskultur og bevaringen af den er nemlig vigtig. ■

Vidste du ...

... at forsikringspakken
hos TJM Forsikring
er Bedst i test?

Scan QR-koden, eller læs mere på
tjm-forsikring.dk/afdeling-12

EG Sammenhold
betaler sig

Helt nye muligheder med **digitalt** kirkegårdskort

Smart nyt kortmodul fra EG Brandsoft gør
det nemt at præsentere kirkegårdsdata i en
letforståelig grafisk udgave. Det sikrer bedre
kommunikation og nemmere planlægning.

- ✓ Nem kommunikationen med kirkegårdens kunder,
menighedsrådet og de øvrige interessenter
- ✓ Tydelig registrering af planlagte ændringer
- ✓ Hurtig og håndgribelig disponering af gravstederne

Kontakt EG Brandsoft på 9928 3565 eller skriv en mail til
support@brandsoft.dk og hør mere om det nye kortmodul.

Kortmodulet kan bruges i
kirkegårdssystemet, på mobil,
iPad eller via appen
Find Gravsted.

ADMINISTRATIONSKURSUS

ADMINISTRATIONSKURSUS 26.-28. februar 2024

Sted:
Best Western Hotel Svendborg.

Formål:
Nyttig viden indenfor:

- Økonomi
- Ergonomi
- Arbejdsmiljø
- Brandsoft
- Kirkegårdskort
- Arvelov/Brugsret
- Årets overraskelse -underholdning inkl. forfriskninger!!!

Derudover byder FDK og Best Western på lækre faciliteter, god mad og ikke mindst uvurderlig networking med kolleger fra hele landet.

Pris: 5.700,-

Skynd dig at tilmelde dig på kursus@danskekirkegaarde.dk eller 23453556.

Se mere på www.danskekirkegaarde.dk
Vi glæder os til at se dig!!!!!!!

Ingen udstødningsgasser eller støj der generer brugeren eller gæsterne

STAMA Micro EL

- Alsidig, kompakt køretøj med lav indstigning og god kørekørfort
- Tiplad med mange tilbehørsmuligheder, fx. løvsider, redskabsholder, blomsterhylde og affaldssækkeholder

STAMA Multi EL med STAMA ELS-L elektrisk sugeseenhed

- Hydraulisk drejelad og affjedret foraksel. Mange tilbehørsmuligheder
- Støjsvag sugeseenhed med hydraulisk tip af opsamlerskuffe og mulighed for filterindsats. Kan tilpasses alle ladtyper eller placeres på el-vogn

STAMA ECO Weedkiller monteret på den eldrevne STAMA Mover

- 100% elektrisk opvarmning af vand til over 100° for ukrudtsbekæmpelse og desinficering - uden brug af benzin/diesel
- Holder den rette behandlingstemperatur i mindst 8 timer

STAMA MK-10 fuldelektrisk løvsuger

- Større sugesevne end tidligere - lave driftsomkostninger
- 6 m sugeslange og ergonomisk sugehåndtag sikrer stor arbejdsradius og godt arbejdsmiljø

SE OG PRØV DET STORE UDVALG AF STAMA MASKINER HOS:

Almas Park & Fritid, Ålborg & Brønderselv
Lading Maskinforretning ApS, Tilst
Anker Bjerre A/S, Holstebro & Lemvig
Herning Skov, Have & Park A/S, Herning
Vemas A/S, Vejle
Varde Have og Skovmaskiner ApS, Varde
Esbjerg Park & Havemaskiner ApS
Hans Holm A/S, Tinglev
Sønderborg Skov- Park & Have Maskincenter Aps, Sønderborg
Heden Maskinforretning A/S, Ringe
GMR Øst, Sorø

PODCAST: KIRKEGÅRDEN ET ÅNDEHUL FOR ALLE

Tekst: Lene Kjældgaard, journalist. Foto: Henrik Helms

Medvirkende er blandt andre Søren Vester, som her ses på besøg på Thise Kirkegård. Han er kendt designer fra DR-programmet der bærer hans navn.

Ny podcast om livet på kirkegården har set dagens digitale lys. Det er Haderslev og Viborg Stifter der udgiver podcasten, som er tager livtag med forskellige temaer. Det hele er målrettet kirkegårdspersonalet med viden og inspiration til kirkegårdsdriften.

Haderslev og Viborg Stifter har netop udgivet 1. sæson af podcasten "Kirkegården – et åndehul for alle", der består af tre programmer. Podcasten er målrettet kirkegårdspersonalet og alle andre med interesse for kirkegårdsdrift, der er nysgerrige på viden om, hvordan andre sogne arbejder med pleje og udvikling af kirkegården.

I første sæson stiller podcasten skarpt på den grønne omstilling: Hvor er de oplagte potentialer, når kirkegårdens arealer, jorder og drift skal gøres mere bæredygtig? Og hvilke konkrete initiativer har man iværksat rundt omkring?

Det giver de tre programmer i sæson 1 et bud på, når vi bl.a. besøger Sandby Kirkegård på Lolland-Falster, der har arbejdet med et ambitiøst skovrejsningsprojekt, mens Jesper Kristensen fra Folkekirkens Grønne Omstilling forklarer, hvordan både kirkegården og dens tilhørende jorde kan gøre en grøn forskel. Lytterne kan også møde

Ny podcast sætter lyd på blandt andet udviklingsmulighederne for kirkegårdene

ledende graver Frank Kirchwehm-Jensen fra Foldby og Søften Kirkegårde, der har skabt en bibelsk have på kirkegården. Vi besøger en skovkirkegård i Mølholm ved Vejle. Og så giver vi ordet til designer Søren Vester fra det populære DR-program "Søren Vesters Have", der kommer med kreative ideer til bæredygtighed og indretning af rum på kirkegården.

Senere på året følger sæson 2, der har fokus på kirkegården som mødested, samt sæson 3, der tager udgangspunkt i mødet med andre begravelsesskikke.

Podcasten kan hentes der, hvor du normalt henter din podcast eller på Haderslev og Viborg Stifters hjemmeside.

Kontaktoplysninger:

Henrik Helms, Viborg Stift: 40 31 16 06 eller hhhe@km.dk

Lene Kjældgaard, Haderslev Stift: 31 41 25 25 eller lek@km.dk ■

DYGTIG GARTNER MED MOTORSAV OPFYLDTE ØNSKER OM FLERE BÆNKE

Tekst og foto: Kristine Essendrop Schjødte, kirkegårdsleder Ringe kirkegård,

Bøgestammerne skæres op.

Der var et stort ønske om flere bænke på kirkegården, men der var ingen penge til indkøb. Så kort kan problemet formuleres. Men der var nogle træer der var blevet fældet. Det viste sig at være løsningen. Altså kombineret med en dygtig gartner udstyret med en motorsav forstås...

Vi oplever at mange bruger vores grønne arealer på kirkegården, både til den daglige gåtur, til fordybelse, til mødested med andre, til at komme ud og få nogle sanseoplevelser, til et hvil eller til at sidde og bare være. En stor del af denne gruppe brugere efterspørger flere bænke, da de har brug for at sidde ned, når de er på kirkegården.

I forvejen har vi 13 indkøbte bænke, som alle blev renoveret i vinteren 2022/2023, men det var tydeligt, at der var brug for flere bænke på kirkegården. Et af forårets projekter blev derfor at lave nogle flere bænke til kirkegården. En af vores dygtige gartnere gik i gang med motorsaven. Stammerne fra fem store bøgetræer, som vi i efteråret 2022 havde delvist fældet i præstegårdens skovbeplantning, blev skåret igennem og lavet til bænke. Det blev til i alt 8 nye bænke og et bord. Der ligger stadigvæk en lille stamme tilbage, så måske kommer der to bænke mere.

Bænkene er et af de grønne tiltag vi har gjort, hvor vi forsøger at genbruge i stedet for at smide ud, i dette tilfælde

De færdige bænke placeret ude på kirkegården.

bare flishugge stammerne. Vi gør, hvad vi kan for at blive mere selvforsynende og dermed spare på nogle af de indkøb, der er med til at belaste både miljø og økonomi. Vi ved godt at holdbarheden ikke er så lang på denne type bænke, men kan de holde bare 5 år som bænke og derefter måske blive lagt ind i et bed eller beplantning for at give husly til en masse dyr og insekter, er vi godt tilfredse.

Hvad har vi lært af projektet?

Næste gang vi skal lave sådan nogle bænke, vil vi lave støtterne/stammerne, som bænkene er placeret oven på, længere for at få bænkene til at stå endnu mere stabilt.

Vi fik dem skåret lidt til den korte side, og det var derfor nødvendigt at give bænkene et par skruer efterfølgende, så de ikke kunne vælte, hvis man stod og hoppede oven på dem.

Vi brugte 300 kr. til leje af en større motorsav og nogle regnvejrsdage på at save stammerne op og en pakke lange skruer til at lave 8 bænke og et bord.

Kommer du forbi Ringe på Midtfyn, er du meget velkommen til at kigge forbi kirkegården og afprøve vores nye hjemmelavede bænke. ■

PERSONLIGE GRAVSTEDER SOM INSPIRATION

Tekst og billede: Jeppe Hedegaard Jeppesen, kirkegårdsleder i Ølgod

Biodiversiteten er i højsædet

Jeg hørte podcasten om kirkegårde forleden. Det var den podcast hvor Søren Vester fortæller om sine tanker om kirkegårdene. Podcasten er meget forfriskende. Jeg håber og tror at denne podcast kan være med til at give en ny vinkel og indspark til vores kirkegårde, så kirkegårdene kan blive åndehuller og inspiration til den grønne omstilling.

De fleste danskere har en kirkegård inden for relativ kort afstand. Hvis vi kan få inviteret folk indenfor kirkediget, så de kan se alle de tiltag der laves rundt omkring, så kan kirkegårdene måske være med til at inspirere til at den grønne omstilling i private haver

Det personlige gravsted skaber tilhørsforhold

Et emne, som også berøres, er gravsteder. Går man en tur på forskellige kirkegårde rundt i landet, kan gravminderne med forskellige tekster fortælle en masse historier. Jeg tror at vi kan være med til at udvide denne historiefortælling, til hele gravstedsanlægget, gennem vejledning og tilbud om forskellige gravstedstyper.

Skal vi have mere personlige gravstedsanlæg, så tror jeg at det er vigtigt at vi på kirkegårdene er klædt godt på til at vejlede og vise hvilke muligheder der er. Det kan fx være det at etablere udstillingsgravsteder, hvor man kan vise eksempler på hvordan et gravsted kan se ud. Dette kan suppleres med billeder af gravstedet igennem året,

De personlige gravsteder er flotte gravsteder.

som kan vises til de pårørende når anlægget aftales, så de ved at anlægget følger årstiderne. Jeg tror at vi kan skabe et større tilhørsforhold til gravstedet og kirkegården, hvis gravstedsanlægget afspejler den afdøde og ikke er statisk. Det kan være gennem planter, materialer, gravminde mm. Bliver gravstederne personlige og foranderlige hen over året og tiden så tror jeg, at flere vil besøge og bruge gravstederne til at mindes.

Gennem en snak med de pårørende kan vi vejlede i hvilke muligheder der er for at skabe et rum og et gravsted som er personligt og afspejler den afdøde. Det kan være at de pårørende efter snakken stadig ønsker et traditionelt anlæg med to opstammede træer og to stedsegrønne plan-

ter. Men det kan også blive et mere frodigt og personligt gravsted, der gennem anlægget fortæller en historie. Det kan være at der er stauder fra haven, planter som blomster med en ynglings farve, der kan være jordbær, blåbær, en stub med østershatte eller der kan vælges planter efter blomstringsperiode, så gravstedet blomstrer i forbindelse med fødselsdage eller mærkedage.

At nå dertil, hvor gravsteds anlæg afspejler afdøde og ikke blot er en flot ramme for en gravsten, er en proces. Det er et arbejde som tager lang tid. Folk skal vænne sig til den nye måde at tænke gravsteder på. Jeg oplever dog at mange ikke ved, hvilke muligheder der er og derfor vælger et gravstedsanlæg, som ligner de omkringliggende gravsteder.

Ideerne trives, og det giver de besøgende lyst til at gå hele kirkegården rundt.

Der er en summen af liv

I Ølgod har det vist sig utrolig populært at lave en naturafdeling og en urneafdeling med fokus på biodiversitet(sommerfuglehaven). Der er mange som vælger disse gravsteder, da de fortæller en historie om den afdøde. Et håb med disse afdelinger er, at de også bruges til inspiration til andre. Både gravstedsanlæg, men også til private haver. Så hvis man i forbindelse med valg af gravsted ikke vil, eller kan, være i sommerfuglehaven eller naturafdelingen, så kan man lade sig inspirere af disse afdelinger og kan trække elementer herfra ind på det valgte gravsted, fx et kistegravsted.

Årets gang, tidens tand og sorgprocessen

Jeg var på kursus i mødet med mennesker i sorg, hvor vigtigheden af årets gang og tidens tand for sorgprocessen blev understreget.

For at vi mennesker bedst kan arbejde med sorgen er det vigtigt, at vi kan se at tidens gang. Med andre ord er det vigtigt at vi kan se forårstegnene og se farveskiftene. Det vil derfor være rigtig godt at trække dette ind på gravstedet, hvor vi kan være med til at skabe et dynamisk- og foranderligt anlæg der følger årstiden, så de pårørende ikke kommer til et næsten "statisk billede", der ser ud som om begravelsen eller bisættelsen var i går. Dette kan være en meget svær tilvænning, for de besøgende på kirkegårdene. Det vil betyde at man fx om efteråret vil kunne opleve visne blade på gravsteder. Det ved jeg af erfaring, at det kan være rigtig svært for mange pårø-

rende. Men... mon ikke at det kan lade sig gøre at give plads til årets gang, uden at det skal se ud som om, at vi lader stå til?

Tidens tand kan være lidt svær at indarbejde og så alligevel ikke. For træer og buske på gravstederne ældes og hjælper med til at give udtrykket, det kan også være stammer som nedbrydes naturligt. Jeg har et håb om snart at se nogle flere alternativer til gravsten, at vi måske kan være heldige at se gravminder i f.eks. træ som skal have lov til at ældes.

Biodiversitet og Klima som sidegevinst

De personlige gravsteder vil betyde at når vi åbner kirkegården, så får vi lyst til at gå hele kirkegården rundt, for at se de forskellige anlæg og de mange personlige historier, der bliver afspejlet i de personlige gravsteder. Den frodighed vil give et stort bidrag til biodiversiteten. Vi vil opleve en summen af liv på kirkegårdene.

Det kan man allerede nu opleve ved at gå rundt til de gravsteder, som vi i Ølgod har fået anlagt. Det er ikke en stor andel, men der bliver flere og flere. Samtidig med den øgede frodighed, kan vi også være heldige og ned sætte brugen af resursetunge materialer som skærver og ral, og derved mindske CO₂ aftrykket. Har vi et større plantetække, som suppleres med afklip og kompost, uden spagnum, så kan bedene på gravstederne være med til mindske fordampningen og binde CO₂. ■

ENKELT OVERSKUELIGT ÆSTETISK

Nyt digitalt kirkegårdskort

LE34's basispakke er skræddersyet til små kirkegårde
– du betaler ikke for mere, end du har behov for.

Overfløjet med drone

Vi droneflyver kirkegården og skaber et digitalt kort, der er så tydeligt, at du let kan se indretningen af gravstedet, når du sidder på kirkegårdskontoret og zoomer ind på kortet. Du får også papirudgaver af kortet – lige til at hænge op.

ØKONOMI-SEMINAR I ODENSE

OPLÆGSHOLDER STILLER SKARPT PÅ ØKONOMIEN

Tekst: Anders Beck Larsen, Nyborg Kirkegårde, og medlem af redaktionen

De norske kirkegårde drives efter mere nøgterne og rationelle principper end de danske: Der er færre forskelligartede tilbud og de mere plejekrævende elementer, som fx hække omkring de enkelte gravsteder, er sparet væk. Foto viser Steinsskogen Gravlund.

**Kirkegårdenes økonomi var omdrejningspunktet, da For-
ening for Kirkegårdskultur holdt seminar i den fynske
hovedstad Odense d. 25. august 2023. Over 150 deltagere
deltog i seminaret.**

Det var Hans-Henrik Nielsen der tegnede et billede af økonomien på kirkegårdene og deres udvikling. Oplægsholderen er medlem af Måløv menighedsråd og bestyrelsesmedlem i Landsforeningen af Menighedsråd.

Hans-Henrik Nielsen indledte dagens seminar med en oversigt over den økonomiske udvikling på kirkegårdene de sidste 25 år, og den forventede udvikling de næste 10 år.

Det ligningsmæssige tilskud til kirkegårdene er vokset fra 650 mio. kr. i 1996 til 1.016 mio. kr. i 2021. Stigningen skyldes, at stigningen i indtægter ikke er fulgt med stig-

ningen i udgifterne. I dag udgør de gennemsnitlige indtægter 44 % af driftsudgifterne.

Presset økonomi nu, men den vil blive yderligere presset
Ser man fremad vil folkekirkens økonomi blive yderligere presset: Udviklingen i befolkningssammensætningen ændrer sig mod en højere gennemsnitsalder. Hvor der i 2023 er 19 % af befolkningen over 66 år, vil der i 2033 være 22 % over 66 år. Medlems procenten falder fra 72 % til 65 %. Udskrivningsgrundlaget vil falde pga. ændringen i aldersfordeling sammenholdt med indkomstfordelingen på aldersgrupper. Samlet set vil det give et fald i kirkeskattebeløbet på 2,4 mia. kr. fra 7,6 mia. kr. i 2023 til 5,2 mia. kr. i 2033. det svarer til et fald på 32 %

Denne udvikling vil blive en udfordring for folkekirken i al almindelighed og for kirkegårdene i særdeleshed. ■

ØKONOMI-SEMINAR I ODENSE

SMIL – I MORGEN BLIVER DET VÆRRE

Tekst: Lene Halkjær Jensen, Helsingør Kirkegård og medlem af redaktionen

Foto: Vagn Andersen, pensioneret kirkegårdsleder fra Hørsholm kirkegård

De engelske kirkegårde plejes stort set ikke og er ofte helt tilgroede med træer og langt græs. Sådan kunne fremtiden komme til at se ud for nogle af kirkegårdene i Tønder Provsti, jf. provst Christina Rygaard Kristiansen. Billedet stammer fra Brompton Cemetery i London.

Ordene var 'overskriften' på indlægget fra provsten i Tønder Provsti, Christina Rygaard Kristiansen. Med 30 kirker og ca. 29.500 folkekirkemedlemmer, hænger økonomien i Tønder Provsti ikke sammen. Oplægget var en del af et seminar, som forleden blev afholdt i Odense, og som netop ville sætte et ekstra skarpt lys på kirkegårdenes økonomier.

I fremtiden vil det ikke være muligt at passe alle provstiets kirkegårde med det nuværende plejeniveau – og tanken om at lade nogle af kirkegårdene gro til blev luftet. Alternativet ville være, at de fattige provstier skal have ligningsmidler fra de mere velstillede provstier.

Ubemandede kirkegårde stod ikke på Bjarne Rødkjærs dagsorden. Som formand for FAKK fremhævede han værdien i kirkegårdspersonalets kendskab til de pårørende, og at der skulle være tid til at gøre lidt ekstra ud af gravstedsvedligeholdelsen ved mærkedage osv. Stordrift af kirkegårde, hvor der kommer et hold medarbejdere forbi den lille kirkegård med ugers mellemrum, var han bestemt ikke tilhænger af.

Fynsk projekt registrerer arbejdsmængden

I Fyns Stift er der igangsat et projekt for alle provstier, hvor arbejdsmængden på kirkegårdene skal registreres og ressourcerne derefter bliver fordelt ud fra denne kortlægning. Provst i Kerteminde og Nyborg, Lone Wellner Jensen, fortalte om arbejdet med at kortlægge og ensrette plejeniveauet, samt udarbejdelsen af en vejledning i hvor der kan spares; fx ved samarbejde, robotplæneklippere osv.

Selvom dækningsgraden generelt er bedre på de store kirkegårde, er der også her udsigt til færre midler i fremtiden. Driften skal tilpasses de økonomiske rammer – og det er der ikke noget nyt i for Dennis Næser fra Horsens Kirkegårde: Dennis Næser har en fortid i det kommunale system, hvor besparelser et evindeligt tilbagevendende vilkår.

Den efterfølgende debat afspejlede en generel accept af, at det kan blive nødvendigt at nytænke kirkegårdenes udseende, drift og tilbud, hvis kirkegårdene skal bevares som danskernes foretrukne begravelsesplads. ■

ØKONOMI-SEMINAR I ODENSE

GRAVSTEDSKAPITLER OG DERES UDVIKLING

Af Annee Katrine Bonde fra Sønderholm og Frejlev Kirkegårde, og medlem af redaktionen. Foto: Jan Simmen

En mulighed for at skabe lidt bedre økonomi er, at få lov til at investere lidt mere risikobetonet.

Jørgen Nielsen, som både er kasserer i Dronninglund Menighedsråd og næstformand i provstiudvalget for Brønderslev Provsti, foruden medlem af Aalborg Stiftsråd og formand for stifternes kapitalforvaltning, holdt et underholdende og meget informativt oplæg om Gravstedskapitaler og deres udvikling, på et seminar om økonomi i Odense forleden.

Tidligere tiders private aftaler med den lokale graver og øremærkede konti i det stedlige pengeinstitut er i vore dage afløst af indbetalinger til stifterne – også kendt som GIAS, en mundret forkortelse for det knortede Gravsteds Indbetalings- og Administrations System.

Stifternes fælles kapitalforvaltning blev stiftet i 2010 og pengetanken rummer pr. 1. juli 2023 2,8 mia. kr. Tanken er, at midlerne investeres, og at afkastet heraf dækker de løbende prisstigninger, hvilket i sig selv rummer betydelige udfordringer i nutidens kapitalmarked. For selvfølgelig er der restriktioner på, hvad

pengene må investeres i.

Det skal dels være en sikker anbringelse, dels give den bedst mulige forrentning, så derfor er udvalget af mulige værdipapirer begrænset til obligationer og investeringsbeviser.

På grund af udfordringerne i de seneste års økonomiske miljø, som de fleste af os nok kender til af egen erfaring, har der ikke været de store gevinster at hente. Og reglerne er sådan, at det kun er ved positivt afkast, at der kan udloddes noget til stifterne. Så det har haft den konsekvens, at der ikke var nogen udlodning i 2022. Men bestyrelsen for kapitalforvaltningen er meget OBS på, at en ansvarlig investeringspolitik overholdes.

Fordi måden, flerårige vedligeholdelsesaftaler forvaltes på, blev ændret i 2007 vil der ovenikøbet være yderligere udfordringer i de kommende år: Indtil 2007 var praksis sådan, at det enkelte sogn hvert år fik udbetalt renterne af det beløb, som gravstedsejerne oprindeligt havde indbetalt for vedligeholdelse. Når leget udløb, kom "hovedstolen" så til udbetaling. Den ordning var fin, da renterne var ganske anderledes, end de er i dag. Nu får sognet i stedet hvert år udbetalt en forholdsmæssig andel af det samlede beløb, alt efter hvor lang løbetid aftalen har.

Det betyder at der indtil 2038 vil ske et drastisk fald i de beløb, der samlet udbetales til landets sogne, efterhånden som de "gamle" aftaler fra før 2007 udløber. I 2023 vil der blive udbetalt 124 mio. kr. mens det i 2038 vil være faldet til 4,8 mio. kr.

Og hvad der kan der så gøres for at imødegå denne udvikling? En mulighed kunne være, at kapitalforvalterne får lov at investere lidt mere risikobetonet, f.eks. i realkredit-, stats- eller erhvervsobligationer eller måske endda aktier. Det er en proces, der allerede nu er i gang i tæt dialog med Kirkeministeriet. ■

ØKONOMI-SEMINAR I ODENSE

KIRKEGÅRDENES ØKONOMI
TRUET PÅ FLERE FRONTER

Tekst: Annee Katrine Bonde, Sønderholm og Frejlev Kirkegårde, og medlem af redaktionen. Foto: Jan Simmen

Uanset hvordan man end regner på tallene, så vil indtægter falde.

Menighedsrådene kommer til at stå overfor flere bevidste valg i fremtiden. Økonomien kommer nemlig til at skrumpes yderligere i fremtiden. Men der er dog én bitter-sød nyhed: Modsat hvad mange har fået at vide, så skyldes et af de stigende lønudgifter ikke ansættelser på kirkegårdene, men derimod især blandt kirkefunktionærer som præster og kulturmedarbejdere.

Seminarets sidste oplæg om **Fremtidens økonomi for kirkegårdene** i Odense blev holdt af Klaus Kernn-Jespersen, kontorchef i Kirkeministeriet.

Han kom med en klar melding, som nok vil glæde dem, der i mange år har måttet høre på, at kirkegårdene lå forrest med udgifterne, fordi der blev flere og flere ansatte på landets kirkegårde. Nemlig, at "det er lykkedes at træde på bremsen" – altså angående lønkroner.

Væksten i antallet af ansatte har i de senere år været "inde", altså blandt kirkefunktionærer som præster, organister, kirke- og kulturmedarbejdere etc.

Men det ændrer ikke på det faktum, at der bliver færre medlemmer af folkekirken og dermed færre indtægter til at betale udgifterne. Og medlemstallet forventes at falde yderligere i de kommende år: i 2047 forventes det, at højst 66 % af landets samlede befolkning vil være folkekirkemedlemmer.

I 2022 blev der brugt 1144 mio.kr. til lønudgifter og 556 mio.kr. til øvrig drift. Indtægterne var 684 mio. kr., hvilket giver et underskud på 1016 mio.kr. som skal dækkes af ligningsmæssige tilskud.

Underskuddet opstår naturligvis af flere grunde – en af grundene er det stigende antal tomme gravsteder, fordi flere og flere bliver urnebegravet, og det deraf følger, at der ikke er brug for så meget plads til gravsteder på kirkegårdene.

En anden er, at der nogle steder i landet gives tilskud til brugsretsbetaling og/eller gravkastning til folkekirkemedlemmer. Og endelig at der i en årrække er blevet opkrævet for lave takster for kirkegårdenes ydelser, især før 2012. Hertil kommer den konsekvens af omlægningen af gravstedskapitalerne, som den forrige oplægsholder også redegjorde for.

Alt i alt må man sige ja til, at økonomien er udfordret.

Det bliver nødvendigt for menighedsrådene at træffe bevidste valg i fremtiden hvad angår kirkegårdsdriften, herunder vedligeholdelsesstandard og om pengene anvendes bedst på medlemstilskud til brugsretsbetaling. ■

”HAVE OG LANDSKAB 2023” SATTE SPOT PÅ FREMTIDENS GRØNNE KIRKEGÅRD

Tekst og illustration af Anders Beck Larsen, Nyborg kirkegård, og medlem af redaktionen

Som noget nyt havde man i år valgt at lave et område, hvor der var fokus på kirkegårdene. De fleste kirkegårde har rigeligt plads og det giver mulighed for at forny kirkegårdenes traditionelle frodighed. I området havde fire landskabsarkitekter givet hver sit bidrag til demonstrationsbeplantninger, som kunne inspirere til at tænke nyt på kirkegårdene. I tilknytning hertil er der lavet et inspirationskatalog, der giver en mere udførlig beskrivelse af de tanker, som ligger bag anlæggene. Inspirationskataloget kan ses her: <https://www.haveoglandskab.dk/viden/inspiration-til-frodige-kirkegaarde/>

Fagligt forum indeholdt en række oplæg spændende fra økonomi, inspiration til beplantninger og mindesteder, biodiversitet, grøn omstilling og inddragelse af borgerne i livet på kirkegården.

Det kan dog undre lidt, at producenterne af ”udventar” ikke har været mere opmærksomme på de nye krav til affaldssortering. Havde man håbet på at blive inspireret af et væld af praktiske og æstetiske løsninger på affaldsstativer til kirkegården, blev man skuffet. Udvalget, hvor der kan sorteres i flere fraktioner, var begrænset. ■

I et afgrænset område af udstillingen havde fire landskabsarkitekter givet deres forslag til nye typer plantninger og anlæg. På 3 x 6 m viser de hvorledes man kan indrette gravstedsanlæg og kommer med forslag til beplantning af fællesarealer.

Landskabsarkitekt MAA MDL Martina Rahkonen, Wad Landskabsarkitekter havde lavet et bud på, hvorledes ledige gravsteder kan beplantes med en fritvoksende beplantning. Visionen er at opnå et mere naturligt look med steppen og heden som inspiration. Plantevalget er tilpasset en forholdsvis tør og sandet jordbund.

Landskabsarkitekt MDL Signe Moos fra Moos-Landskaber præsenterede et forslag til et fælles gravanlæg med moderne gravmonumenter i cortenstål med messingplade i toppen til indgravering. Anlægget kan både ses som et udsnit af et større fælles gravanlæg og som en mulig indretning af det traditionelle dobbelte kistegravsted.

Et forslag til en bæredygtig udvikling af kirkegårdene, hvor det grønne fokus og kulturarven går hånd i hånd, blev præsenteret af Anne Staunsholm, landskabsarkitekt MDL fra Anne Staunsholm Landskab. Demoanlægget indeholder tre beplantninger, som er tilpasset hver sin type jordbund.

Arealet med maskiner udgjorde også denne gang et stort område.

Mindelanterne anvendt som gravmonument med indgraverede messingplader i toppen.

Onsdag var en solbeskinnet dag med masser af besøgende.

JESPER SØBJERG LARSEN

Kirkegårdslederen i Glostrup takker af

Efter 38 år i den Danske Folkekirke, har jeg besluttet at gå på pension.

Det har været et spændende arbejdsliv som startede som gartner 1. april 1985 ved Vordingborg kirkegårde. Det var kirkegårdsleder Birgitte Foghmose der ansatte mig, efter en lille snak på hendes kontor.

Vi var 6 ansatte på Vordingborg kirkegårde, tre på hver kirkegård – Vordingborg Ny kirkegård og Vordingborg Gl. Kirkegård.

Det var jo noget andet end det jeg kom fra – privat anlægsgartnerfirma med tre til fire ansatte og med primære opgaver i lokalområdet.

Efter et par år som gartner på kirkegården, Ny Kirkegård, kom der ro over jobbet og efterhånden vænnede jeg mig til arbejdet – det med at være på en matrikel hver dag.

Håndgravede begravelser

Dengang håndgravede vi når der var begravelse, og vi havde en enkelt motoriseret traktor (Nibi), hvor der kunne sættes vogn, kost og fræser på. Ellers var det trillebør.

I 1993/1994 blev jeg konstitueret kirkegårdsleder og fra 1-5-1994 blev jeg ansat som kirkegårdsleder.

Det var en spændende og god periode hvor jeg, udover ansvaret for kirkegården, hvor jeg var medarbejdende kirkegårdsleder på kirkegårdene, også havde ansvaret for div. bygninger. Altså både kirken, administrationsbygning og med tiden tre præsteboliger.

I 2007/2008 kunne jeg fornemme at det var ved at være tid for at prøve noget andet – inden jeg blev, sagt med et glimt i øjet, for gammel. Så første marts 1-3-2008 blev jeg ansat som kirkegårdsleder ved Glostrup Begravelsesvæsen, som udover de 2 kirkegårde også havde krematorie, hvilket jeg ikke kendte meget til. Det var udelukkende administrativt arbejde – det skulle jeg lige vænne mig til.

Det var en tid hvor vi skulle finde ud af om vi skulle sammenlægge os med Ringsted fælleskrematorie, på grund af krav til filter på krematorieovnen, eller om vi skulle fortsætte selvstændigt. Det var jo en stor investering på 12 millioner kr. . Men der var stemning for det i Glostrup sogns menighedsråd – så det blev sådan – hvilket vi ikke på noget tidspunkt har fortrudt. Glostrup krematorie har kun en ovn og i 2022 kremerede vi 2500 kister.

Dygtige medarbejdere: God stemning og tone

Jeg har et rigtig godt personale som hele tiden er parate til at yde en ekstra indsats. Der er en rigtig god stemning og tone.

Jeg har 14 dygtige medarbejdere fordelt på kirkegårde, krematorie, kontorer ,rengøring samt afløser for rengøringen i div. bygninger på nær kirkerne. Desuden er der krematoriesalen, hvor vi også har bisættelser/begravelser for alle uanset trosretning.

Krematoriet kører i to-holds skift med fast aften medarbejder.

I øjeblikket er vi ved at få bygget et nyt kølerum og maskinbygning. Vi forventer at vi inden for en 5 års periode kan bygge et nyt krematorie med to nye ovne.

Glostrup menighedsråd er ved at få opført en ny sognekård, hvor der skal være kontorer for administrationschef, kordegn, præster, organister, kulturmedarbejder, kirkegårdspersonalet fra Glostrup Sdr. kirkegård, kirkegårds-kontor og kirkegårdsleder. Et meget spændende byggeri som forventes taget i brug snart, hvilket alle glæder sig til.

Jeg sidder i bestyrelsen i FDK og har været FDK's repræsentant i holdet bag Kirkegårdskonferencen på Nyborg Strand. Det har jeg har været meget glad for og som har givet kontakter på mange områder

Stor tak til alle som jeg har kendt i den tid jeg har været inden for kirkegårdsområdet og nu glæder jeg mig til næste job, som ulønnet hjemmegående husfar, med ansvar for hus, have, madlavning og pasning af børnebørn efter behov. ■

 PROFIL > JESPER SØBJERG LARSEN

KALENDEREN

29.-31. Januar

FDK afholder kurset Modul 4

Personalejura, forvaltning og økonomistyring, på Best Western Hotel i Svendborg. Se mere på FDK's hjemmeside www.dedanskekirkegaarde.dk tilmelding på mail: kursus@danskekirkegaarde.dk

TRÆFÆLDNINGSMANDEN

Tlf. 23 26 38 48
www.træfældningsmanden.dk

Træfældning · Beskæring · Træpleje
· Flisugning · Stubfræsning

Vinderup Maskiner

Vinderup Maskiner A/S

Nr. Bjertvej 7, DK-7830 Vinderup
Tlf: +45 97 44 17 00

1022LX (22hk)

PRIS

127.500,-

1026LX (26hk)

PRIS

152.500,-

Priserne er excl. moms

Kubotamotor, 3 cyl. m/vandkøling,
hurtigskift, redskabshydraulik i joystick
og komplet lyspakke

Besøg www.vmlader.dk og se det fulde produktprogram

HENNECKE
Stauder

Info@henneckestauder.dk

Mobil: 21 73 29 90

Kontor: 55 45 92 66

www.henneckestauder.dk

Håber vi ses på Have og Landskab 2023

Onsdag d.30. august - Torsdag d.31. august - Fredag d.01. september

WEIDEMANN
designed for work

Fås også i eldrevet version - undgå støj og udstødningssgas!

Kraftfulde kvalitetsminilæssere med et stort udvalg af udstyr til kirkegårdsarbejdet.

Weidemann maskiner er bl.a. perfekte til:

- ✓ Vintertjeneste: snerydning og snefræsning
- ✓ Læssearbejde med fuld stabilitet og manøvredegtighed
- ✓ Sikker stabling og anhængerdrift
- ✓ Rengøring af stier og pladser
- ✓ Vedligeholdelse og beskæring af grønne områder mv.

www.stemas.dk stemas@stemas.dk

STEMAS
member of JMM GROUP

Jylland/Fyn
86 43 49 00

Sjælland
46 15 36 00 / 57 61 46 67

Tidsskriftet KIRKEGÅRDEN

Tidsskriftet KIRKEGÅRDEN er et fagblad for de danske kirkegårde og krematorier. Tidsskriftet henvender sig til alle, der har tilknytning til kirkegårde og her kan man finde inspiration, nyheder og nyttig viden.

Tidsskriftet udkommer 6 gange pr. år og sendes til mere end 900 kirkegårdsfolk landet over.

Et abonnement koster 350,- kr. pr. år

(400,- kr. hvis bladet skal sendes til adresser i udlandet)

Redaktion sætter stor pris på faglige indlæg fra både ind- og udland, ligesom udenlandske firmaer er velkomne til at købe annonce plads i bladet.

For yderligere oplysninger eller bestilling af abonnement:

Se hjemmesiden:
danskekirkegaarde.dk/tidsskrift

KIRKEGÅRDEN

KIRKEGÅRDEN

KIRKEGÅRDEN

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere

Formand:

Christian Høybye Hougaard
Gjellerup kirkegård
Fdk-kontor@protonmail.com
Tlf: 30224627

Sekretariat:

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
Springbakken 1, 9230 Svenstrup J.
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk
Tlf: 60 53 59 00

Se mere på www.danskekirkegaarde.dk

Fremsendelse af annoncer og artikler

Annoncer (reproklart materiale) skal helst afleveres som PDF-filer, for at undgå fejl i forbindelse med annoncens opsætning i bladet.

Billeder, der skal ledsage artikler, skal helst ikke lægges ind tekstdokumentet, men sendes separat i den originale opløsning. Det giver en bedre billedkvalitet i det trykte blad.

Danske Krematoriers Landsforening

Sekretariat:

Viborgvej 10
7500 Holstebro
Tlf. 40 13 02 23
E-mail: admin@dkl.dk

Formand / Formand for teknisk udvalg:

Tom Olsen, Fælleskrematoriet i Ringsted
Tlf. 26 86 02 01
E-mail: tomo@km.dk

Næstformand/Sekretariat:

Michael Smidemann
Tlf. 40 13 02 23
admin@dkl.dk

Kursusudvalg:

Tony Fryklund
Tlf. 40 13 02 23
E-mail: admin@dkl.dk

Se mere på www.dkl.dk

Tidsskriftet 'KIRKEGÅRDEN'

Udkommer 6 gange årligt i samarbejde mellem FDK – Foreningen af Danske Kirkegårdsledere og DKL – Danske Krematoriers Landsforening

Oplag: 1.150 stk.

Abonnement

Pris: 350,- kr. pr. år
(400,- kr. pr. år for abonnenter udenfor Danmark)
Bestilling eller ændring af abonnement sendes til kontor@danskekirkegaarde.dk

Udgivelser og deadlines i 2023/2024

Nr. 6, december 2023	15. november 2023
Nr. 1, februar 2024	15. januar 2024

Bladet forventes at udkomme ca. en måned efter deadline.

Annoncepriser

1 side	kr. 3.700,-
1/2 side	kr. 2.700,-
1/4 side, stående	kr. 1.700,-
1/4 side, liggende	kr. 1.700,-
1/8 side	kr. 1.200,-
Visitkort	kr. 1.000,-

Ved 3 indrykninger pr. år gives 5 % rabat
Ved 6 indrykninger pr. år gives 10 % rabat
Priserne er eks. moms.

Annoncesalg

Tommy Nilsson, Hvidovre Kirkegårde
Mail: tn@fkih.dk, tlf. 23 45 35 56

FRA REDAKTIONEN

Tekst: Lene Halkjær Jensen, Helsingør Kirkegård og medlem af redaktionen

Årskurset på Bornholm blev afholdt med deltagelse af ca. 60 FDK'ere. Det er lidt færre end vi plejer at være, det er lidt ærgerligt når vi alle har mulighed for at mødes, den ene gang i løbet af et helt år.

Man kan håbe på, at den lave deltagelse i år kun skyldes at nogen synes der er lidt langt til Bornholm...

Med de dystre, økonomiske fremtidsudsigter for kirkegårdenes økonomi, afskaffelse af muligheden for at blive ansat som tjenestemand i en kirkegårds-

lederstilling og en generel konkurrence fra private skovbegravelsespladser og askespredning, er der ekstra god grund til at deltage i FDK's årskurser og øvrige arrangementer, hvor vi kan blive opdateret på nye love og regler, blive inspireret af spændende tiltag på andre kirkegårde og drage nytte af kollegernes erfaring og kompetencer.

Der sker en stor udvikling indenfor vores område, vi kan gøre brug af vores netværk for at følge med – og måske kan de gode snakke med kollegerne også motivere til at sige fra, der hvor udviklingen er gået i stå og upassende opførsel og slibrige kommentarer stadig er på mode.

Fornyelse med respekt for tradition siden 1982

- Se flere produkter på www.jessing.eu

